

УДК 336.71+658.14

О. Й. Шевцова, Ю. С. Самодід

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ БАНКУ НА ОСНОВІ СИСТЕМ НАГЛЯДУ ТА БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Стаття присвячена висвітленню основних теоретичних та практичних проблем нагляду регулятора, управління банківським капіталом та пошуку шляхів щодо підвищення рівня капіталізації сучасної банківської системи.

Ключові слова: банк, капітал, капіталізація, управління.

Статья посвящена освещению основных теоретических и практических проблем надзора регулятора, управления банковским капиталом та поиску путей повышения уровня капитализации современной банковской системы.

Ключевые слова: банк, капитал, капитализация, управление.

Article is dedicated to the coverage of major theoretical and practical issues of financial supervision by a regulator, bank capital management and finding ways to increase the capitalization of the modern banking system.

Keywords: bank, capital, capitalization, management.

Проблема підвищення рівня капіталізації банків зумовлює об'єктивну необхідність дослідження сучасної вітчизняної практики формування власного капіталу банків, порядку оцінювання величини та визначення рівня його адекватності потребам розвитку економіки країни, а також пошуку ефективних шляхів і джерел нарощення обсягів капіталізації, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи і збереженню її національних пріоритетів в умовах глобалізації фінансових ринків.

Концентрація банківського капіталу та підвищення рівня капіталізації банківської системи є надзвичайно важливим фактором динамічного розвитку фінансового сектора України. Капіталізація значною мірою визначає надійність банку, його потенціал проводити активні операції, особливо в умовах фінансової кризи. Отже, недокапіталізована банківська система є одним із проблемних питань розвитку сучасної економіки України.

Поняття «банківський капітал» досить часто вживається західними та вітчизняними економістами, коли йдеться про банківську систему, про забезпеченість економіки ресурсами. Однак слід зазначити, що в економічній літературі не існує єдиної думки про його визначення. Неоднозначність та різноплановість трактувань впливає з розбіжностей та невизначеностей у трактуванні поняття «капітал».

Питанням достатності банківського капіталу, підвищення рівня капіталізації банківської системи присвячували свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці, серед яких – М. Д. Алексеєнко, О. І. Барановський, А. П. Вожжов, А. Г. Герасименко [1], Диба [2], К. О. Кіреєва, В. В. Коваленко [3], В. Л. Кротюк, В. Марцин, В. І. Міщенко, Д. Розенберг, П. Роуз, В. В. Сизоненко [4], Дж. Сінкі, К. Ф. Черкашина та ін.

В. Марцин у своїй роботі порушував проблеми капіталізації банків, зокрема, запропонував методика залучення і підтримки на достатньому рівні обсягу капіталу [5], М. Могильницька приділяла увагу питанню нарощування ресурсної бази банків за рахунок зобов'язань і капіталу. М. Боровікова та А. Криклій роз-

глядали чинники, які впливають на рівень капіталізації та пропонували шляхи підвищення рівня капіталізації вітчизняних комерційних банків. Більшість вчених наголошують на значенні банківського капіталу, адже він відіграє визначальну роль у ефективному функціонуванні комерційного банку.

Основна мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей формування власного капіталу банків та пошук пріоритетних шляхів нарощення обсягів капіталізації.

На сучасному етапі проблему капіталізації часто плутають із проблемою розміру статутного капіталу або із проблемою ліцензійних вимог до розміру регулятивного капіталу. В зв'язку із цим необхідно чітко зазначити, що проблема капіталізації – це проблема недостатньої адекватності капіталів банків до розміру сформованих ними активів. Тобто, проблема полягає не у кількісній, а в якісній площині. Проблема капіталізації – це проблема загальної фінансової стабільності та автономності банківської системи, а отже, проблема належного обслуговування банками прийнятих на себе грошових зобов'язань. Проблема капіталізації – це проблема формування фінансового підмурку банківської системи. Від його якості залежить надійність усієї економічної системи та динаміка подальшого розвитку.

За станом на 1 квітня 2013 року банківську ліцензію Національного банку України на здійснення банківської діяльності мали 175 банків України (публічні акціонерні товариства), один із яких мав ліцензію санаційного банку.

Капітал банків становив 176,7 млрд грн, або 15,4 % пасивів банків.

Статутний капітал банків становив 175,1 млрд грн.

Зобов'язання банків на 1 квітня 2013 року становили 970,7 млрд грн [6].

Таблиця 1

Значення економічних нормативів по системі банків України за 01–04.2013 р.

№ з/п	Норматив		За станом на			
			01.01.2013	01.02.2013	01.03.2013	01.04.2013
1	Н1	Регулятивний капітал (млн грн)	178908,9	181244,8	179197,8	182504,7
2	Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	18,06	17,91	17,77	18,20
3	Н3	Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9 %)	14,89	14,31	14,01	14,11

Джерело: [8].

Проаналізуємо управління капіталом банків України. Виберемо по одному банку з кожної з 4 груп банківської системи за рейтингом НБУ.

1. Група – ПАТ «Ощадний банк України».

2. Група – ПАТ КБ «Хрещатик».

3. Група – ПАТ КБ «Сітібанк».

4. Група – ПАТ КБ «Експрес».

ПАТ «Ощадний банк України» станом на 01.01.2013 посідає 3-тю позицію в 1-й групі за рейтингом НБУ (за обсягом активів) зі статутним капіталом 15 537 900 тис. грн та власного капіталу 85 995 536 тис. грн [7].

Основними стратегічними напрямками діяльності ПАТ «Ощадний банк України» є комплексне, високоякісне обслуговування клієнтів, мінімізація банків-

ських ризиків, нарощування ресурсної бази та її ефективне спрямування на зростання економічної могутності України.

Політика управління капіталом ПАТ «Ощадний банк України» полягає у здійсненні заходів щодо управління ризиком платоспроможності.

Управління ризиком платоспроможності ПАТ «Ощадний банк України» спрямоване на виконання завдань по забезпеченню:

- ефективної структури та достатнього рівня банківського капіталу, який відповідає регулятивним вимогам Національного банку України, і основними функціями якого є посилення конкурентних позицій банку та захист від фінансових ризиків;

- якісної та ефективної структури активів ПАТ «Ощадний банк України»;

- такого рівня адекватності регулятивного капіталу ПАТ «Ощадний банк України», який дозволить планомірне нарощення активних операцій відповідно до затвердженої Правлінням банку стратегії.

Забезпечення необхідного обсягу капіталу та достатньої платоспроможності є пріоритетним завданням ПАТ «Ощадний банк України». Постійно проводиться аналіз показників адекватності регулятивного капіталу та достатності основного капіталу як такого, що приймає всі ризики поточної діяльності ПАТ «Ощадний банк України».

З метою безумовного виконання нормативних вимог Національного банку України щодо достатньої платоспроможності ПАТ «Ощадний банк України» керується такими принципами:

- забезпечення прибуткової діяльності як основного джерела приросту капіталу банку;

- формування структури капіталу із урахуванням принципів щодо її ефективності, зокрема – створення резервного запасу для страхування від непередбачених втрат;

- обсяг банківського капіталу не розглядається банком як джерело для покриття наднормативного або понадлімітного ризику.

Управління капіталом та забезпечення необхідного рівня платоспроможності ПАТ «Ощадний банк України» ґрунтується на систематичному аналізі показників адекватності регулятивного капіталу та основного капіталу у розрізі складових, а також фінансового стану ПАТ «Ощадний банк України». Метою аналізу є оцінювання ступеня впливу визначених показників на кінцевий результат діяльності банку – чистий прибуток та потенціал активів банку щодо нарощування доходів та збільшення капіталу.

ПАТ КБ «Хрещатик», станом на 01.01.2013 посідає 11-ту позицію в 2-й групі за рейтингом НБУ (за обсягом активів) зі статутним капіталом 828 828 тис. грн та власного капіталу 8 842 808 тис. грн [7].

Щодо управління капіталом ПАТ КБ «Хрещатик», то банком розроблена політика управління капіталом відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368 (із змінами), Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 №369, Статуту банку, рішень Спостережної Ради банку та постанов Правління ПАТ КБ «Хрещатик».

Капітал ПАТ КБ «Хрещатик» є одним із найважливіших показників діяльності банку, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які бере на себе банк у процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільної діяльності банку.

Головна мета процесу управління банківським капіталом ПАТ КБ «Хрещатик» полягає в залученні та підтримці достатнього обсягу капіталу для розширення діяльності й створення захисту від ризиків, виконання вимог Національного банку України.

Методологія для розрахунку складових банківського капіталу є економічно обґрунтованою, спирається на рекомендації Базельської конвенції про капітал, нормативні вимоги Національного банку України.

Величина капіталу визначає граничні обсяги активних операцій ПАТ КБ «Хрещатик», розмір депозитної бази, можливості запозичення коштів на фінансових ринках, максимальні розміри кредитів, величину відкритої валютної позиції та низку інших важливих показників, які істотно впливають на діяльність банку.

Вибір ПАТ КБ «Хрещатик» способу залучення капіталу із зовнішніх джерел має ґрунтуватися на результатах глибокого фінансового аналізу альтернативних варіантів та їхнього потенціального впливу на розмір прибутку в розрахунку на акцію.

Менеджмент ПАТ КБ «Хрещатик» бере до уваги відносну вартість та ризик, пов'язаний із кожним джерелом, методи державного регулювання й доступність, а також оцінює довгострокові перспективи та наслідки.

Основним принципом управління капіталом ПАТ КБ «Хрещатик» є принцип забезпечення достатності капіталу. ПАТ КБ «Хрещатик» у повсякденній роботі та при прогнозуванні вживає необхідні заходи для забезпечення рівня нормативів капіталу на належному рівні.

Кожен банк керується різними принципами, стратегіями та використовує різні методи управління капіталом (табл. 2).

Таблиця 2

Економічні та організаційні основи управління капіталом ПАТ «Ощадний банк України» та ПАТ КБ «Хрещатик»

Банк	Принципи управління	Організаційні основи	Економічні основи
ПАТ «Ощадний банк України»	Заходи щодо управління ризиком платоспроможності: 1) забезпечення ефективної структури та достатнього рівня капіталу; 2) забезпечення якісної та ефективної структури активів банку; 3) забезпечення адекватності регулятивного капіталу	Рішення щодо управління капіталом приймаються Правлінням банку на основі стандартів, затверджених Спостережною Радою Банку	Управління здійснюється з метою дотримання економічних нормативів, встановлених НБУ (Н1, Н2, Н3)
ПАТ КБ «Хрещатик»	Основний принцип управління капіталом – принцип забезпечення достатності капіталу	Політика управління капіталом банку розробляється згідно з рішеннями Спостережної Ради банку та постанов Правління ПАТ КБ «Хрещатик»	Управління здійснюється з метою дотримання економічних нормативів, встановлених НБУ (Н1, Н2, Н3)

ПАТ КБ «Сітібанк», станом на 01.01.2013 посідає 3-тю позицію в 3-й групі за рейтингом НБУ(за обсягом активів) зі статутним капіталом 66 500 тис. грн та власного капіталу 5 201 506 тис. грн [7].

Мета ПАТ «Сітібанку» при управлінні капіталом полягає у забезпеченні дотримання вимог до капіталу, встановлених Національним банком України, спроможності банку функціонувати як безперервно діюче підприємство та утримання капітальної бази на рівні, необхідному для забезпечення коефіцієнта достатності капіталу у розмірі принаймні 8 % згідно з Базельською угодою та 10 % відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України. Контроль за дотриманням нормативу достатності капіталу, встановленого Національним банком України, здійснюється за допомогою щомісячних звітів, де містяться необхідні розрахунки. Оцінка інших цілей управління капіталом здійснюється щороку.

Відповідно до існуючих вимог до капіталу, встановлених Національним банком України, банки повинні утримувати відношення регулятивного капіталу до активів, зважених з урахуванням ризику («норматив достатності капіталу»), на рівні, що є вищим за обов'язкове мінімальне значення.

ПАТ КБ «Експрес», станом на 01.01.2013 посідає 9-ту позицію в 4-й групі за рейтингом НБУ(за обсягом активів) з статутним капіталом 248 768 тис. грн та власного капіталу 2 521 015 тис. грн [7].

Політика управління власним капіталом ПАТ КБ «Експрес» являє собою один із найважливіших напрямків стратегії розвитку банку. При цьому формування основного капіталу є первинним завданням, а формування додаткового капіталу, яке залежить від результатів діяльності ПАТ КБ «Експрес», є вторинним завданням.

Управління капіталом ПАТ КБ «Експрес» передбачає такі етапи (процеси):

- формування статутного фонду ПАТ КБ «Експрес»;
- розподіл прибутку і формування фондів ПАТ КБ «Експрес»;
- підтримання власного капіталу на рівні, достатньому для здійснення діяльності ПАТ КБ «Експрес».

Збільшення розміру статутного капіталу ПАТ КБ «Експрес» може здійснюватися виключно за рахунок грошових внесків (у тому числі чистого прибутку, що залишився в розпорядженні Банку). Збільшення статутного капіталу ПАТ КБ «Експрес» відбувається шляхом здійснення учасниками додаткових внесків до статутного капіталу або вступом нових учасників із відповідною часткою.

У процесі своєї діяльності та одержання прибутку ПАТ КБ «Експрес» створює спеціальні фонди, які вводять у власний капітал ПАТ КБ «Експрес» розрахунковим шляхом. Загальним для цих фондів також є те, що вони створюються з прибутку.

Система управління капіталом банку має складатися з декількох центрів управління. На рис. 1 схематично представлено запропонований варіант такої системи.

За результатами дослідження ми дійшли висновку, що перспективними напрямками удосконалення системи управління капіталом банку є удосконалення оцінки рівня управління капіталом із мотиваційним блоком для персоналу банку, а також вибір найбільш ефективного методу нарощення капіталу, та підвищення капіталізації банку.

Треба зазначити, що одним із перспективних джерел поповнення банківського капіталу та підвищення рівня капіталізації є залучення ресурсів на фондовому ринку шляхом первинного публічного розміщення акцій – IPO (від англ. Initial Public Offering – первинне публічне розміщення).

Рис. 1. Система управління капіталом банку
(Джерело: авторська розробка)

Основними чинниками, що стримують проведення ІРО українськими банками, є інформаційна непрозорість і низький ступінь відкритості національної економіки, низький рівень капіталізації, значні витрати таких операцій, законодавчі перешкоди та небажання реальних власників втратити контроль над своєю власністю. Більшість вітчизняних банків не готові вийти на відкритий фондовий ринок через низьку інвестиційну привабливість їхніх цінних паперів. Нерозвиненість фондового ринку призвела до того, що цінні папери українських банківських установ практично ніде не котируються, хоча майже 80 % банківських установ – акціонерні товариства відкритого типу. Слід зазначити, що серед банків, які вже провели ІРО та приватне розміщення, знаходяться банки, які входять у першу двадцятку за розміром активів.

Тож можна зробити висновок, що з метою стимулювання рівня капіталізації банківської системи України доцільно активізувати роль фондового ринку як джерела залучення додаткового капіталу шляхом розміщення акцій власного випуску та корпоративних облігацій комерційних банків.

Ще одним потенційним напрямом підвищення капіталізації вітчизняної банківської системи є прихід на вітчизняний ринок банківських послуг закордонних банків. Але він не принесе значних очікуваних результатів. Відомо, що закордонні банки розміщуються там, де є їхні великі клієнти – промислові компанії. Вітчизняні виробники не витримують конкуренції із закордонними виробниками, які прийдуть на вітчизняний ринок разом із закордонними банками, і будуть витіснені з ринку. Таке припущення означає, що на поточний момент залучати закордонний банківський капітал для підвищення капіталізації банківської системи в Україні не завжди виправдане. Адже метою підвищення капіталізації вітчизняних банків є реальна необхідність підтримання розвитку саме вітчизняної економіки і товаровиробників. А залучення закордонного капіталу, навпаки, ускладнить розв'язання цієї проблеми, адже рівень конкуренції на Заході дуже високий, а досвід роботи і вміння користуватися сучасними банківськими технологіями надзвичайно потужні. Отже, залучення досвідчених іноземних партнерів на тлі нерозв'язаних внутрішніх проблем зведе нанівець усі зусилля банківського регулюючого органу щодо підвищення капіталізації вітчизняних банків, ускладнить подальший розвиток вітчизняної банківської системи й економіки загалом. Для підвищення ефективності капіталізації вітчизняних банків

треба передусім подолати наявні внутрішні перешкоди капіталізації, а не звертатися одразу за підтримкою до іноземних банків.

Одним із заходів, що пропонується, є зменшення облікової ставки НБУ. Зменшення облікової ставки обумовлює наявність більш дешевих кредитних ресурсів для комерційних банків, що, в свою чергу, призводить до збільшення кредитування взагалі по країні. Як наслідок, банківська система отримує більші прибутки за рахунок процентних доходів від виданих кредитів. Як уже зазначалося, прибуток є одним із джерел поповнення капітальної бази комерційного банку. Таким чином, зменшення облікової ставки призводить до збільшення фінансового результату банківської установи, що, в свою чергу, дає змогу збільшити власний капітал.

Отже, можна зробити висновок, що сутність пропозицій, які б сприяли підвищенню рівня капіталізації банків, полягає у визначенні таких основних джерел: капіталізації прибутку банку; залучення додаткового акціонерного капіталу шляхом емісії простих та привілейованих акцій; залучення коштів на умовах субординованого боргу. Ефективність формування і використання зазначених джерел залежить від державної політики щодо законодавчого забезпечення капіталізації банківської системи; вдосконалення системи оподаткування; відновлення довіри до банків з боку населення; максимального залучення коштів, що перебувають у суб'єктів господарювання та населення поза банківською системою. В умовах обмеження кількості джерел капіталізації особливу увагу необхідно приділяти розробці нових фінансових інструментів, здатних задовольнити вимоги як власників банківських установ, так і інвесторів. Важливе місце серед них повинні зайняти привілейовані акції з фіксованою доходністю, доступні будь-яким фізичним та юридичним особам, акції з пільговим оподаткуванням доходів громадян. Заходи стимулювання з мобілізації внутрішніх резервів за рахунок зростання ефективності банківської діяльності, підвищення якості наданих банківських послуг сприятиме збільшенню банківського прибутку як найважливішого джерела підвищення рівня капіталізації.

Бібліографічні посилання

1. Герасименко В. Управління власним капіталом банку в Україні в умовах фінансової кризи / В. Герасименко, Р. Герасименко // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 13–17.
2. Диба М. І. Капіталізація банківської системи як чинник підвищення надійності економіки України / М. І. Диба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 77–88.
3. Коваленко В. В. Методичні підходи до визначення рівня капіталізації банківської системи / В. В. Коваленко, К. Ф. Черкашина // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 73–85.
4. Сизоненко В. Капіталізація як провідна компонента підвищення конкурентоспроможності банківської системи / В. Сизоненко, С. Циганов // Банківська справа. – 2008. – № 6. – С. 3–14.
5. Марцин В. С. Проблеми і шляхи підвищення капіталізації банківських установ в управлінні капіталом банку / В. С. Марцин // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 77–88.
6. Макроекономічні показники в Україні (статистика і аналітика) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.macrostat.nm.ru/Ua/index.htm>
7. Показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=190892&cat_id=36800

Надійшла до редколегії 09.09.2013